

Ariko Kato: Eduard Fuchs i Bruno Schulz

W roku 1913 wydawnictwo Albert Langen z Monachium opublikowano dwutomowe dzieło *Die Weiberherrschaft in der Geschichte der Menschheit* (Panowanie kobiet w historii ludzkości). Wydanie to jest zbiorem 665 reprodukcji rysunków, grafik, obrazów i druków w formacie 27 × 21 cm (oraz dodatkowo 90 w dużym formacie), związanych z tematem panowania kobiet nad mężczyznami. W następnym roku ukazał się dodatkowy tom z 317 reprodukcjami (oraz 34 w dużym formacie), który miał być „naukowym uzupełnieniem dla fachowców”¹. Wszystkie ilustracje pochodzą z kolekcji Eduarda Fuchsa (1870–1940), słynnego niemieckiego kolekcjonera dzieł sztuki i druków, któremu Walter Benjamin poświęcił esej w roku 1937. Sam Fuchs był autorem kilku książek na temat historii obyczajów, sposobów reprezentacji kobiet i Żydów w karykaturach, a także sztuki erotycznej. Wszystkie swoje prace ilustrował materiałem z własnej kolekcji. Tym razem jednak inicjatorem wspomnianej trzypięciotomowej edycji i autorem tekstu był Alfred Kind. W przedmowie wyjaśnia on, iż selekcji ilustracji dokonał wspólnie z Fuchsem.

Ta obfita kolekcja reprodukcji pokazuje, jak powszechny był w Europie wizerunek kobiety dominującej nad mężczyzną od czasów renesansu do początków XX wieku². Książki zawierają nie tylko znane przykłady malarstwa, ale również anonimowe pocztówki czy ilustracje z periodyków. Wynika z nich, że artyści odnajdywali motyw dominującej kobiety nie tylko w biblijnych opowieściach o Salome czy Judycie, ale również w mitologii greckiej i rzymskiej czy też w obyczajach, poddając go za każdym razem modyfikacji i umieszczając na współczesnym społecznym tle. Ponad 1000 ilustracji zawartych w tych książkach ukazuje rozmaite warianty relacji seksualnej między kobietą a mężczyzną. Są wśród nich między innymi sceny biczowania, kobieta siedząca okrakiem na mężczyźnie niczym na koniu (typowy epizod to Phyllis i Arystoteles), kobiety demoniczne, adoracja kobiet, fetyszyzowanie nóg, pantofli i pończoch.

Podobne, a nawet identyczne tematy i kompozycje można odnaleźć również w twórczości plastycznej Brunona Schulza, zwłaszcza w *cliché-verres* składających

1 E. Fuchs und A. Kind, *Die Weiberherrschaft in der Geschichte der Menschheit. Ergänzungsband*, Albert Langen, München 1914.

2 Więcej na ten temat zob. J.K. Noyes, *The Mastery of Submission: Inventions of Masochism*, Cornell University Press, Ithaca 1997.

Émile Lévy, **Odyszeusz i Circe**
Bruno Schulz, okładka **Xięgi bałwochwalczej**

Nicolas Poussin, **Nimfa na kozle**
Bruno Schulz, **Święto wiosny**

Arnold Böcklin, **Bujna Zuzanna**

Bruno Schulz, **Zuzanna i starcy**

Franz Stuck, **Walka o kobietę**

Bruno Schulz, **Mademoiselle Circe i jej trupa**

Daniel Rops, **Kuszenie św. Antoniego**

Bruno Schulz, **Xięga bałwochwalcza I**

Leopold von Sacher-Masoch i Fanny von Pistor

Bruno Schulz, **Jej garderobiana**

się na *Xięgę bałwochwalczą*. Pierwszym badaczem powołującym się na tytuł trzytomowego dzieła Fuchsa i Kinda w kontekście twórczości Schulza był Jan Gondowicz³. Czy Schulz rzeczywiście mógł mieć dostęp do tych książek, czytać je lub oglądać? Jego znajomość języka niemieckiego i okoliczności biograficzne nie wykluczają tej możliwości.

Można podać jeszcze jeden przykład podobieństwa między grafiką Schulza a ilustracją z książki Fuchsa i Kinda. To *Jej garderobiana* (inne tytuły: *Panna Hestia* oraz *W garderobie Unduli*), przypominająca fotograficzny autoportret Leopolda von Sacher-Masocha i Fanny Pistor. Sacher-Masoch, pracując nad *Wenus w futrze* (1870), pozował z kochanką do fotografii ilustrującej scenę z tej powieści. Fotografia ta została umieszczona w biografii pisarza napisanej przez Schlichtegrolla, a opublikowanej w roku 1901, czyli już po śmierci Sacher-Masocha.

Na podstawie tych wizualnych paraleli można przypuszczać, że Schulz, obdarzony dobrą pamięcią wizualną, dowolnie adaptował w swoich grafikach kompozycje ilustracji podpatrzone u innych autorów, tworząc w ten sposób własną wizję zaprezentowaną w *Xiędze bałwochwalczej*.

3 J. Gondowicz, *Schulz*, Edipresse, Warszawa 2006, s. 35.